

GRAMÀTICA NORMATIVA ENFRONT GRAMÀTICA DESCRIPTIVA EN CATALÀ MODERN

Antoni M. BADIA I MARGARIT

1. PROCÉS GENERAL DE MADURACIÓ I FIXACIÓ DE LES LLENGÜES ROMÀNIQUES

1.1. Les llengües romàniques passen per diverses etapes, a l'època medieval, en llur procés de maduració, gràcies al qual cada llengua es va realitzant i va procedint a establir una determinada fixació, a base d'uns criteris de «correcció idiomàtica», que ella mateixa s'ha donat. Cal dir que «correcció» ha d'entendre's, en aquest cas, no com un conjunt de regles gramaticals (que no existien encara), sinó com allò que fa que una llengua tingui coherència interna. En efecte, els grans autors medievals o clàssics no podien tenir el concepte que hom té avui (del segle XVIII ençà, sobretot) de la preceptiva gramatical. La dita correcció (entesa, doncs, com indicatiu de congruència en l'estructura fonològica, gramatical i lèxica) és la que palesa que una llengua no és cap producte de laboratori, ni cap invenció d'un gramàtic genial, sinó la confluència de *tots* els qui constitueixen un poble en *una* manera d'expressar-se. Aquesta manera és la que ha afaïçonat àdhuc la mentalitat dels qui en participen, i, després de tot, és la que ha fet possible que sorgissin els primers clàssics (Alfons X el Savi, Ramon Llull, Villehardouin, Guitone d'Arezzo, etc.).

1.2. Al conjunt d'etapes de maduració, fixació i esplendor clàssic, acostuma de seguir un període de recapitulació, que duu a les normes gramaticals i a l'inventari lexicogràfic. Per a les llengües romàniques, els segles XVII i XVIII constitueixen el cas típic del període esmentat. Amb la intervenció acadèmica (que sanciona la gramàtica i el diccionari) es

clou una llarga època, durant la qual la llengua, lliure, s'havia anat fixant uns motlles, que la preceptiva no fa sinó recollir i formular, amb el *Vocabolario della Crusca* (1612), el *Dictionnaire de l'Académie françoise* (1694), o el *Diccionario de la lengua castellana* (1726) (per citar tres exemples concrets del camp lexicogràfic). Cal dir que la via cap a les regles i la prescripció fou, fins a un cert punt, inevitable: la llengua, després de l'esforç ingent dels autors sobre les seves possibilitats i els seus recursos, se sent lligada per ells; així, l'única solució és de facilitar les maneres de servir-se de la llengua, i això és aconseguit en dreçar-ne, amb caràcter decisor, l'ortografia, la gramàtica i el diccionari, tal com, de fet, els grans autors els han establerts.

Nogensmenys, les normes, que tants d'avantatges havien de reportar en el futur, no deixen de tenir alguns defectes greus. En efecte, les regles, una vegada establertes, ja no les sol tocar ningú. Tot al més, hom hi posa pedaços. Com que, però, la llengua canvia sens parar, és inevitable que sorgeixi ben aviat una discrepància entre allò que és dinàmic (la llengua) i allò que és estàtic (la prescripció). En segon lloc, la ciència gramatical va fent sempre nous progressos, de manera que la millor gramàtica del segle XVIII és jutjada molt severament per la ciència posterior. Hem de dir, per fi, que, a causa de la feblesa de coneixements (en fonètica històrica, en etimologia, etc.) dels qui establiren les primeres regles, totes les llengües han amuntegat un reguitzell de fòssils (ortogràfics, lèxics, etc.) que demostren l'anacronisme de la prescripció.

1.3. Un nou factor cultural del segle XIX acabà de complicar la situació: l'establiment de la gramàtica comparada, i, poc després, de la gramàtica històrica, que va imposar d'una manera exclusiva la dimensió diacrònica per a tots els estudis de llengua: aleshores, dedicar-se a la ciència del llenguatge era conrear només lingüística històrica. És clar que hom va reeditant les gramàtiques acadèmiques (provinents de regles formulades als segles XVII o XVIII, però no hi ha ningú que se n'ocupi amb criteri científic, de manera que els errors s'hi repeteixen, hi són consolidats punts de vista ja superats, en un mot, les gramàtiques acadèmiques perden prestigi. En efecte, la gramàtica que avui anomenariem sincrònica resta limitada a l'ensenyament dels infants (fins a la porta de l'ensenyament secundari, o ben poc més enllà) i a l'ensenyament de la llengua en tant que estrangera, i cal dir que tant l'una com l'altra recolzen sobre mètodes que tot seguit s'advernen inacceptables. Resultat: l'única esclatxa per a la descripció gramatical, que era la pedagogia, era dolenta científicament, i, de més a més, no era independent, per tal com només s'entenia supeditada a la normativa, amb l'única funció de llevar incorreccions i de depurar la llengua.

1.4. Després de Saussure i de les diverses posicions dins l'estructuralisme (i dins les escoles i metodologies més recents), la lingüística sincrònica (i, amb ella, la gramàtica descriptiva) han guanyat terreny i gaudeixen, avui, de just prestigi: ara (i de fa més de cinquanta anys), la comesa de presentar i descriure una llengua ja torna a ésser una tasca científica. Això ha formulat, d'una faisó que podríem qualificar d'oficial, la tensió entre gramàtica normativa i gramàtica descriptiva, la qual, en

teoria, ja existia (bé que en la realitat no es produïa, perquè es tractava de camins diferents, que no s'encreuaven). És fàcil de comprendre que la dita tensió existeixi, àdhuc que sovint esdevingui violenta. De fet, no és rar de constatar que, fins i tot les situacions menys conflictives, no deixen de manifestar-la: la prescripció defineix, és a dir, limita (i per això atura), la descripció flueix, és a dir, resta oberta (i per això va fent); la prescripció no deixa de tenir quelcom d'abstracció o d'ideal, la descripció retrata allò que és, i només allò que és; la prescripció estableix una separació entre correcció/incorrecció, la descripció l'estableix entre allò que val per a la comunicació d'una comunitat parlant i allò que li és foraster.

2. SINGULARITAT DEL PROCÉS SEGUIT PEL CATALÀ

2.1. A diferència d'allò que s'esdevé amb qualsevol altra llengua, el català no ha assolit una veritable normativa gramatical fins al primer terç del segle XX. La llengua posseïa, certament, una personalitat molt acusada, de l'Edat Mitjana ençà. Així, la llengua de Ramon Llull, de les quatre cròniques medievals, de Francesc Eiximenis i de St. Vicent Ferrer, de Bernat Metge i d'Antoni Canals, i del *Curial e Güelfa* i del *Tirant lo Blanc*, és una prova d'allò que dèiem abans (§ 1.1), que els diferents autors, sense cap reglamentació gramatical prèvia, en coincidir en una sola manera d'expressar-se, donen el millor testimoni de pertànyer a una sola llengua, que ells han contribuït a modelar, però que ja recolzava abans sobre el poble del qual ells mateixos sorgiren. Hi ha més, encara: malgrat la decadència de les lletres catalanes, que ho fou més de creació artística que de conreu de la llengua, i que durà del segle XVI fins a començos del XIX, la gent del país havia continuat emprant ininterrompudament i correntment la llengua catalana, fins al punt que encara romanien estranyament fidels al català parlat en començar el segle XIX, i ja hi romangueren d'una manera definitiva.

2.2. Nogensmenys, si la llengua parlada s'havia salvat, cal reconèixer que la situació era ben diferent respecte a la llengua escrita. És cert que diversos escriptors, i no pas menyspreables, havien anat restablint, en el decurs del segle XIX, l'ús del català com a llengua literària: eren els autors de la «Renaixença», dels «Jocs Florals» i d'altres manifestacions semblants, ben coneguts entre els homes de lletres i entre les persones que s'interessaven pels afers culturals, i que, en algunes ocasions, eixamplant el camp habitual d'influència, havien aconseguit un ampli ressò popular (els casos més característics són els de Verdager i Guimerà, però en podríem esmentar d'altres). Malgrat tot això, la societat catalana no s'expressava per escrit sinó en castellà: el català havia perdut el seu antic rang de llengua escrita i de llengua de cultura. Ho prova el fet que el català era emprat en fulls vulgars o en textos de mal gust, però no, en general, en textos que exigien un cert to i una certa dignitat. D'altra banda, hem de remarcar que els mateixos escriptors que havien restaurat el català escrit i hi escrivien algunes de llurs produccions lite-

ràries, no es valien sinó del castellà per a la prosa científica i d'altra índole, i, altrament, quan s'expressaven en català, ho feien d'una manera incoherent, amb una llengua plena de faltes i àmpliament deutora del castellà.

2.3. En suma, el català, que havia tingut grans clàssics a l'Edat Mitjana, s'havia trobat, en primer lloc, mancat d'iniciativa en el camp de la literatura de creació (iniciativa que, en tot cas, l'hauria dut potser a un punt àlgid, paral·lel al de l'esplendor de diverses literatures europees, cap als segles XVI i XVII), i, segon lloc, mancat d'autogovern en el camp de la política cultural (autogovern que, en tot cas, l'hauria dut a posseir un organisme decisorí en matèria de llengua, en forma d'acadèmia). Els catalans arribaven, així, a la «Renaixença» (el començ convencional de la qual és xifrat, per tradició, a l'any 1833), al moment, doncs, d'iniciar el recobriment d'una vida literària que havia romàs esmorteïda durant tres segles llargs, sense haver endegat llur llengua, sense haver passat per l'etapa de la gramàtica normativa. Per les raons dites, el català d'aleshores es presentava: 1), ple d'arcaïsmes (conservats per inèrcia multi-secular o exhumats dels textos medievals pels erudits); 2), ple de castellanismes (pel contacte perllongat amb la cultura castellana i amb l'ensenyament en castellà), i 3), ple de vicis i analogies (perquè la llengua evolucionava a la deriva, per manca de bons models de llengua escrita i per manca d'ensenyament). Aquesta llengua constituïa, així, un cas ben singular: al fons, no era difícil de reconèixer-hi una «correcció» (en el sentit de coherència interna, indicadora d'una estructura, cf. § 1.1), però, en la forma, la llengua es manifestava amb incongruències, amb contradiccions i amb manlleus innecessaris, en un mot, en una situació greu de desgavell. I bé, aquesta llengua, que arribava a un veritable renaixement amb un tal desgavell, tenia l'avantatge, però, que no hi havia intervingut ningú en matèria de normativa (ortogràfica, gramatical, lèxica), o sigui que es prestava que hom hi establís regles tot partint de zero, sense haver de fer concessions a normes envellides i superades pertot arreu, simplement perquè no tenia cap norma, ni antiga ni recent.

2.4. Davant el desgavell esmentat, foren diversos els intents de filòlegs i erudits, cap a les darreries del segle XIX i a començos del segle XX, per dotar la llengua catalana d'una ortografia sistemàtica i coherent. Però cadascú sostenia un criteri diferent, i resultava impossible d'aconseguir un acord unànim. El mateix Pompeu Fabra ho ha explicat: «En els primers anys dels Jocs Florals, Milà i Fontanals redactà unes normes ortogràfiques; més tard l'Acadèmia de Bones Lletres encomanà a Balari i Jovany la confecció d'una ortografia. Fou endebades. Tothom continuava aferrat al seu sistema, gens disposat a sacrificar una sola de les seves habituds ortogràfiques.» «Tots aquells qui, des de la restauració dels Jocs Florals, havien tractat d'introduir innovacions en l'ortografia de la decadència, consagrada pels Bofarull i els Blanch, havien provocat la protesta irada de la majoria dels escriptors contemporanis (...). Però tanmateix totes les reformes viables successivament proposades havien anat obrint-se camí; un període de renovellament comença amb les disconformitats dels Aguiló i dels Milà; i és durant aquest període que, en

l'absència d'una autoritat reconeguda per tothom, que imposés les innovacions encertades, es produeix l'estat d'anarquia ortogràfica que tots havem conegut, on cada escriptor usava la seva ortografia, segons eren aquestes o aquelles les reformes que havia cregut convenient d'adoptar.»¹

2.5 Els projectes al·ludits tenien de comú que eren obra d'erudits: els trets llatinitzants i del català medieval hi sovintejaven. Tots ells volien fugir de la llengua del moment, en la qual veien —i no deixaven de tenir raó— una barreja de vulgarisme i de castellanisme. Ja es veu que, per a ells, la solució era una mena d'evasió cap a la llengua antiga (que era vehicle de les manifestacions de l'època més gloriosa de les lletres catalanes). Però àdhuc en aquest camp (llatinisme, medievalisme) no hi havia unanimitat. De vegades només eren qüestions de detall, però ja és sabut que els detalls són sovint l'objecte de les defenses més aferrissades, i, de més a més, com sol passar en casos així, les dites discrepàncies originaven aguts problemes personals, que impedièn qualsevol intent de transacció.

3. LA CONSCIÈNCIA DE POBLE EXIGEIX LA NORMATIVA GRAMATICAL

3.1. Mentrestant, el poble català havia anat traçant la corba evolutiva característica dels moviments reivindicadors d'una nacionalitat no reconeguda: la recuperació econòmica del segle XVIII havia estat seguida per una altra recuperació, ara arqueològico-sentimental, per la qual hom remembrava, no sense enyorança, les glòries catalanes de l'Edat Mitjana, en la política, en l'art i en la literatura. Com era de preveure, aquesta posició tingué tot seguit un paral·lel efectiu en la «Renaixença» de les lletres catalanes, moviment, en principi, només literari, però que aviat transcendí, tot arribant a la mateixa entranya popular (cf. § 2.2). La presa de consciència col·lectiva, guanyant densitat social a un ritme cada cop més viu, obtingué sense trigar molt la cohesió suficient per a convertir-se en un veritable moviment polític, que posà les primeres aspiracions autonomistes. Era l'«època de l'entusiasme»: les institucions (artístiques, musicals, culturals, excursionistes, etc.) treballaven amb un fi primordialment patriòtic; els partits polítics, deixant de banda llurs diferències, constituïen la «Solidaritat Catalana»; en el terreny idiomàtic, la crida d'Alcover per a l'elaboració d'un diccionari, havia obtingut un èxit insospitat i l'«Obra del Diccionari» era una empresa popular; en el camp de la literatura, havien anat apareixent grans escriptors (en poesia, novel·la, narració, teatre), les obres dels quals eren llegides amb assiduitat dins el país i traduïdes a diverses llengües a l'estranger.

3.2. Però aquesta comunitat, pròspera en el terreny econòmic, definida per unes línies històriques, vertebrada per un verb nacional, cohesionada per la consciència de poble, enardida pel treball patriòtic col·lectiu, i representada per una literatura digna, aquesta comunitat s'havia

¹ Pompeu FABRA, *El català literari*, Barcelona 1932, pàgs. 26-27 i 32-33.

de valer d'una llengua sense unitat ortogràfica, sense congruència gramatical, sense precisió lexicogràfica. Calia procedir a una ordenació lingüística. Tothom ho veia, tothom ho demanava: era evident que ho necessitaven, si volien entendre's entre ells i si volien fer-se entendre pels altres. I bé, la consciència de poble (és a dir, la consciència de posseir una llengua com a mitjà d'expressió) dugué els catalans a superar el record dels fracassos anteriors i dels problemes personals que n'havien derivat (cf. §§ 2.3, 2.4, 2.5) i a desitjar i fomentar l'establiment de normes idiomàtiques adequades. Per això la reforma lingüística (ortogràfica i gramatical) era una mena d'ideal, un somni daurat de la societat catalana de cap a 1900. Tot clamava la reforma lingüística. Així, la desitjada prescripció (ortogràfica i gramatical), ja abans de produir-se, no era entesa mai com un dogal (certament necessari, però dogal al cap i a la fi), sinó com una mena de taula de salvació en un naufragi. Aquest clima donà naixença a una situació psicològica interessant, de desig col·lectiu, que després de tot és la que explica l'acceptació unànime de les *Normes* de 1913 (cf. § 5), i que aquest fenomen no originés cap tensió entre la prescripció i la descripció. Simplement la promulgació de normes, entesa com un procés creixent, integrador i eficaç, no tenia més remei, per salvar l'eficàcia, que recolzar sobre la unitat ortogràfica, gramatical i lexicogràfica. Penso que el procés històric no fa sinó confirmar les consideracions anteriors: damunt l'anarquia ortogràfica del darrer terç del segle XIX, el grup de l'Avenç (amb la seva campanya per la reforma, cf. § 4.5) actuà com un revulsiu, que sensibilitzà els homes de lletres i la gent del carrer sobre la necessitat d'un endegament; el Congrés de 1906 fou l'esclat de la dita sensibilització i, ensems, la contraposició sorollosa de diferents maneres de dur-ho a terme. Però el convenciment de la necessitat de trobar la solució era molt més fort que les ganes de sostenir uns parers divergents, i per això, en ésser promulgades les *Normes ortogràfiques* (1913), la gent no les sentí com un esclavatge, sinó més aviat com un alliberament (cf. § 5.5).

4. CONFLUÈNCIA DE POSICIONS, DE CARA A LA REFORMA ORTOGRÀFICA I GRAMATICAL

4.1. No és fàcil de precisar quines eren, abans i després de 1900, les diverses posicions i criteris respecte a la reforma gramatical del català. Per unes quantes raons: perquè hi havia moltes persones amb posicions difícilment classificables, perquè d'altres podrien ésser atribuïdes a més d'una posició (simultàniament o consecutivament), perquè allò que diem de tot un grup molt sovint no és exacte per a molts dels qui en formaven part, etc. Nogensmenys, atès que sembla convenient de fer-ho, m'hi arriscaré. Penso que podem distingir-hi quatre posicions, que exposo a continuació (cf. 4.2 a 4.5).

4.2. *Els erudits.* Grup constituït per filòlegs, acadèmics i professors; d'ideologia conservadora. Centrat a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Gent, en general, força ben preparada, coneixedora dels textos medievals. Preparada, també, en la qüestió idiomàtica (Balari

i Jovany havia publicat el 1884 unes regles ortogràfiques, que l'Acadèmia adoptà gairebé íntegrament; l'Acadèmia nomenà una comissió per a la reforma ortogràfica, a la qual pertanyia, entre d'altres, Marià Aguiló). Gent bastant reclosa dins el món dels erudits, no es trobava tan ben preparada, psicològicament, per a prendre decisions sobre una llengua que era emprada per altres sectors de tot el cos social. Davant l'anarquia lingüística, i davant el pes evident del castellanisme en el català més habitual de l'època, els erudits no sabien defensar-se'n sinó amb les solucions arcaïques (medievals i llatinitzants). Grup molt localitzat a Barcelona (malgrat la provenença forana d'alguns dels seus membres), de manera que restava poc en contacte amb la resta del país.

4.3. *La via popular.* Amb aquesta denominació em refereixo a tota una multitud de persones, que, havent sentit ja (individualment o en petits nuclis) un veritable interès per la llengua, es congregaren en un grup nombrós, en respondre a la *Lletra de Convit* (1901) d'Antoni M. Alcover i en esdevenir així col·laboradors de l'«Obra de Diccionari». Alcover hi inculcà tot seguit la idea pan-catalana (de tot el domini lingüístic), i, atès que es tractava, no pas precisament d'erudits, sinó de persones de professions i nivells culturals molt varis, aquest grup esdevingué un complement important, geogràficament i socialment, del reduït grup dels erudits (§ 4.2). Això ha d'ésser posat en relleu, per tal com assegurava una massa de catalans, estesa per tot el país, i que s'endevinava fidel i seguidora. Aleshores Alcover tenia encara idees molt clares en matèria històrico-lingüística, i, bé que, amb el seu entusiasme, acollia tot allò que fos català (i, per tant, també s'interessava pels gramàtics, § 4.5), això no obstant, s'inclinava a acceptar, en aquells moments, la línia dels erudits quant a la reforma ortogràfica (§ 4.2). Aquest grup assolí la seva manifestació més espectacular amb el Congrés de la Llengua Catalana (1906), el qual així obtenia una ressonància i una popularitat que li haurien mancat si només hagués comptat amb els erudits (§ 4.2) i amb els gramàtics (§ 4.5), que també hi col·laboraren, i ben eficaçment.

4.4. *El vulgarisme.* Si Alcover havia aconseguit que els temes i els problemes de la llengua esdevinguessin populars, sempre romania, més avall dins l'escala sociocultural, una massa de catalanoparlants que no s'interessaven per les discussions lingüístiques. Eren els qui se sentien representats pels *Singlots poètics* i per la societat teatral anomenada «La Gata» de «Serafí Pitarra» (pseudònim de Frederic Soler); eren els qui, en matèria idiomàtica, oposaven «el català que ara es parla» (ple de castellanismes, vicis i incongruències) al català dels entesos. Cal reconèixer, d'entrada, que aquesta gent s'expressava en català, i que, per tant, acceptava de fet la universalitat d'usos de la llengua. Quant a la reforma ortogràfica i gramatical, eren dels qui se'n desentenien. Ara bé, aquest grup (que es burlava dels acadèmics), en utilitzar la paròdia d'obres serioses, no deixava de treballar, de fet, per la llengua catalana. I com que les obres que hi apareixien, eren, després de tot, textos escrits, havien de retre's a l'evidència que no hi ha textos escrits sense una ortografia. Amb totes llurs paròdies i amb totes llurs sàtires, els escriptors vulgaristes reflectien una manera o altra d'escriure, i, arribat el moment, no haurien

de posar dificultats greus davant la nova ortografia, que ell mateix acabaren acceptant, i, havent-la acceptada, la difongueren, a la pràctica, en medis de poca cultura.

4.5. *Els gramàtics.* Grup constituït per uns quants intel·lectuals; d'ideologia avançada. Centrat a «L'Avenç» (impremta, editorial, revista i lloc de reunions). Gent ben preparada, en lingüística i en filologia. Preparada, també, en la qüestió idiomàtica (Pompeu Fabra, Jaume Massó i Torrents i Joaquim Casas i Carbó hi menaren, el 1890 i el 1891, la campanya lingüística per la reforma ortogràfica, amb articles i conferències memorables). Oposant-se al criteri dels erudits i d'Alcover (§§ 4.2 i 4.3), que recorrien, com a defensa i com a remei de l'anarquia imperant, a les solucions medievals, els homes de l'Avenç eren partidaris de basar-se en el català modern, en el català parlat del moment, tot despullant-lo de castellanismes i de vicis (per descobrir-hi l'estructura genuïna). Això els obligava, per a no fer-ho sense fonament, a documentar-se tant sobre català antic com sobre les altres llengües romàniques. Les característiques essentades feien que, deixant de banda les posicions personals (que no són mai fàcils), els homes de l'Avenç, de fet, fessin d'enllaç amb els erudits (per llur documentació sobre català antic), amb la via popular (per llur sentit de l'expressió genuïna, estès a tot el domini lingüístic) i àdhuc amb el vulgarisme (per llur manera de captar el parlar actual).

5. POMPEU FABRA I L'ORTOGRAFIA DE 1913; FONAMENTS, PROCEDIMENT I REPERCUSSIONS

5.1. El clima cultural del país (intel·lectuals, institucions, diaris i revistes, etc.) indicava clarament, a partir de 1900 i, sobretot, del Congrés de 1906, que hom anava de dret cap a la prescripció gramatical del català. En efecte, això fou ben aviat una realitat, amb la publicació de les *Normes ortogràfiques*, el 1913. Cal dir que, com és sabut, la normativa del català modern, ultra l'ortografia (1913), inclou la gramàtica (1918) i el diccionari (1932). En referir-me ara explícitament a la promulgació de la nova ortografia (que és la que promogué més enrenou), afluïrè a una problemàtica i a uns factors que de vegades seria més propi d'atribuir al 1918, per exemple. Per simplificar, redueixo sovint la «prescripció» (així, en general) a la «prescripció ortogràfica».

Hi havia una cosa clara: calia fer-ho tot de nou, calia partir de zero. I això podia ésser la garantia que hom ho faria d'una manera correcta. I bé, arribat el moment de parlar de què fou fet, de qui ho féu i de com ho féu, és inevitable de retreure ací el nom de Pompeu Fabra, l'eminent ordenador del català modern. És ell qui dugué a terme la gran obra d'establiment de l'ortografia i de la gramàtica, de dotar el català tant d'un estil científic com de la prosa intranscendent, en un mot, de fer del català un instrument indefinidament apte.

Fabra no fou un màgic que vagi intuir les solucions adequades, ni fou tampoc un inventor que les establís segons el seu caprici personal. Això,

que ha estat dit algunes vegades, és del tot fals. Fabra fou un home organitzat, que treballà amb lògica i amb mètode. Un home que estudià a fons la llengua (antiga i moderna, comuna i dialectal, escrita i parlada, i literària i col·loquial). Això, i la comparança sistemàtica amb les solucions de les altres llengües romàniques, així com l'estudi de la bibliografia dels millors romanistes de l'època, el capacitaren per a dur a terme la delicada tasca d'endegar l'ortografia, la gramàtica i el vocabulari de la llengua catalana.

5.2. D'antuvi, sembla que, per a comprendre l'obra de Fabra en tota la seva profunditat, sigui indispensable de mesurar les relacions (d'afinitats i de discrepàncies) entre la gramàtica normativa i la gramàtica descriptiva. I bé, resulta que, si Fabra és el realitzador de la prescripció ortogràfica i gramatical del català, així que ens volem documentar sobre la descripció de la llengua, tornem a trobar-nos amb Fabra, que és l'autor de la millor gramàtica descriptiva (referida al català de 1900 a 1910).² Hi ha més, encara: si un hom estudia a fons la gramàtica descriptiva de Fabra (1912), s'adona que, dins la varietat dels fets de llengua que hi són enregistrats (i que corresponen a diferències geogràfiques, socioculturals, etcètera), la línia constant que hi és descrita (és a dir, l'estructura que s'hi endevina) retira molt a la llengua que, poc després, era definida com a «correcta», mitjançant l'ortografia (1913) i la gramàtica (1918).

5.3. Tothom ha dit i repetit que Fabra tenia una gran habilitat a discutir, a tractar i a resoldre problemes. Això és cert: gràcies a la seva calma i a la seva proverbial «flema britànica» (com deia la gent, en parlar d'ell), Fabra aconseguia de conciliar parers, i sabia fer viables solucions que, defensades per una persona menys idònia, haurien estat condemnades al fracàs. Nogensmenys, també és cert que, amb les idees que ell tenia sobre la reforma lingüística del català, veié, del primer moment ençà, que totes les posicions podien contribuir-hi (contràriament a allò que alguns creien, cadascú de la seva posició estant, de manera que no admetien el punt de vista dels altres, i fins i tot el jutjaven separat del propi per un abisme). Pompeu Fabra pensava que, si el català s'havia de salvar, la reforma havia de fonamentar-se damunt el llenguatge viu, actual (i això ja s'endevinava en la seva gramàtica descriptiva, § 5.2), o sigui que, àdhuc el denigrat «català que ara es parla» (dels vulgaristes), no deixava d'aportar quelcom, i ben important, a l'obra d'ordenar la gramàtica (al dessota d'una crosta de vicis i de castellanismes). La gramàtica, basada així en el parlar actual, havia de tenir en compte, de més a més, les múltiples solucions de les grans regions del domini lingüístic (el català occidental, el valencià, el parlar de les Illes, la modalitat pirinenca); també la via popular, defensada amb passió per Alcover, havia d'ésser posada a contribució, doncs, a l'hora d'establir l'ortografia i la gramàtica. Calia, en fi, prendre molt en consideració les solucions antigues (del català medieval i renaixentista), de les quals, després de tot, provenien les modernes. Fabra sempre havia pres bona nota de les dades aportades pel grup dels erudits

² *Gramàtica de la llengua catalana*, per Pompeu Fabra, Barcelona 1912, 480 pàgs.

(acadèmics, professors i filòlegs), i ho palesa el respecte amb què tothora esmenta les opinions de Marià Aguiló.

En pocs mots: ben mirat (i atenent, no a les manifestacions accidentals, sinó a l'estructura), resultava que el català *antic* i el català *modern* no eren pas tan allunyats l'un de l'altre com alguns, apassionadament, pretenien: aquell explicava aquest, i els canvis que l'evolució lingüística hi havia provocat no deixaven de tenir explicació raonada (ni més ni menys que en les altres llengües romàniques, entre les quals el català no és pas la que presenta la fase actual més allunyada de l'antiga, ni de bon tros).

5.4. Si les coses eren així, com diem, ¿per què hi havia tantes reticències entre les diferents posicions? Els erudits s'aferraven sovint a usos idiomàtics antics que eren accidentals (de Ramon Llull, o del *Tirant*, posem per cas), sense veure que eren accidentals (o, en el cas millor, s'hi aferraven perquè eren antics, no perquè fossin accidentals), i els semblava que, en homenatge, els havien de mantenir inalterats. No s'adonaven que la millor manera de retre homenatge, avui, a uns usos com aquells, era precisament sota llur forma actual, que el pas del temps els havia anat configurant. Fabra sí que se n'adonà, i d'ací la seva defensa de la llengua actual, com a criteri per a la fixació de regles gramaticals. O bé, a l'altre extrem, els partidaris de la llengua viva defensaven sovint usos idiomàtics populars que eren castellanismes, bé que no veien que ho fossin, i els semblava que, per respecte al poble que els feia servir, els dits usos havien d'ésser sancionats com a correctes. No s'adonaven que la millor manera de respectar el poble era precisament proposant-li que abandonés uns usos com aquells, introduïts per causes ben sabudes i erradament tinguts per bons, i n'adoptés uns altres de genuïns, fonamentats en la millor tradició de la llengua i equivalents dels primers. Fabra sí que se n'adonà, i d'ací la cura amb què, abans de formular cap regla gramatical, n'estudiava tots els precedents filològics medievals. Que tot això originés qüestions personals (i àdhuc polítiques), no té res d'estrany, atès el clima espiritual de l'època, sobretot perquè els problemes ja venien de lluny.

Ara bé, i deixant de banda les qualitats de Fabra en el seu tracte personal amb els altres, cal dir que ell, en estudiar a fons tota la problemàtica de la llengua, anava constatant que, quant a tenir raó, la tenien ara aquests, ara aquells, després uns altres, etc., és a dir, que a cada moment havia de donar la raó a uns o a altres. En un mot: d'una manera o altra, tots en tenien, de raó. O bé, mirant-ho ara pel costat oposat: en un moment o altre, tots deixaven de tenir-ne, de raó! I d'aquí que fustigués «l'obra dels nostres descastellanitzants», o els vicis i analogies del «català que ara es parla», o les solucions dialectals que (lluny de palesar l'existència d'una «sintaxi pròpia») no eren sinó trets generals que no acabaven de madurar, o la pràctica (còmoda, però mancada de realitat) d'emprar, al segle XX, un llenguatge típic del segle XVI...

5.5. Tot el que acabem de dir és confirmat pel caràcter integrador de l'obra de Fabra. En efecte: es tractava de partir de la llengua d'avui, cercar-hi, tot depurant-la, l'estructura genuïna, i documentar-ne l'origen

i l'evolució. En això consistí, ni més ni menys, l'obra de Fabra. Per això, quan l'examinem avui, d'una manera objectiva, i apagada la cridòria dels qui es queixaven que llur punt de vista no era acceptat, tothom ha de reconèixer que fou una obra molt ben feta, del punt de vista científic o tècnic, i àdhuc del punt de vista de la conjuntura sociocultural o sociopolítica (de cara, doncs, al cos social dels catalanoparlants, que eren, després de tot, els qui havien de servir-se de la gramàtica).

He fet allusió a l'aspecte científic o tècnic de l'ortografia (i, en general, de l'obra gramatical) de Fabra. No és aquest el lloc escaient per a donar-ne detalls. Només recordaré que hom hi combinà el criteri fonètic (amb caràcter prioritari, per tal d'integrar en un sistema únic tots els parlars actuals), el criteri etimològic (pel qual el llatí forneix sovint la solució adoptada) i el criteri tradicional (utilitzat sobretot quan reforça el primer, però sempre amb precaució per a no caure en el servilisme respecte al castellà).³ Altrament, les solucions adoptades ho foren amb raonaments tan congruents i tan plens de lògica, que hom no tenia més remei que acceptar-les, per més que alguns cops manquessin de tradició en la llengua escrita. Fabra no es cansava de dir que algunes de les normes més combatudes no contradiuen cap grafia medieval, o, almenys, no la contradiuen més que les solucions defensades per partidaris de l'ortografia anterior a la de 1913.⁴

5.6. El sistema ortogràfic i gramatical de Pompeu Fabra, adoptat per l'Institut d'Estudis Catalans, satisfieia objectivament (era equilibrat, ho tenia tot en compte, § 5.3) i satisfieia subjectivament (tothom en sentia la necessitat, era esperat des de l'«època de l'entusiasme», § 3.2). La conjunció de tots dos vertents, objectiu i subjectiu, llevà violència a la innovació i li n'assegurà l'eficàcia. Segons com ho mirem, sorprèn de constatar la rapidesa i la universalitat amb les quals tothom acceptà les normes ortogràfiques de 1913. En dir tothom, penso en les institucions, les editorials, els diaris i les revistes, els intel·lectuals, els professionals i el poble culte: tothom acceptà, de pressa i de gust, la nova ortografia. En realitat, això s'explica pel que acabem de dir: perquè era feina ben feta, perquè la gent ho desitjava i perquè satisfieia una necessitat.

Nogensmenys, crec que val la pena de posar en relleu la unanimitat que caracteritzà l'acceptació de les normes ortogràfiques, car ningú (començant pel mateix Institut) no posseïa mitjans coercitius per a imposar-les. I, malgrat tot, la gent les acceptà, i amb satisfacció i amb disciplina. Això vol dir que hi havia una força moral i una cohesió (és a dir, un sentit de poble) que suplien l'absència d'uns organismes amb capacitat de poder. I encara, si, a la Catalunya estricta, la Diputació (i, després, la Mancomunitat) se sentien engatjades amb l'Institut (cosa que, en una certa mesura, podia constrènyer algú), ¿què caldria dir del Rosselló i de València i de les Illes, on també anà arribant la reforma de Fabra i on acabà per ésser acceptada?, i ¿què caldria dir de l'esperit de disciplina amb què fins avui les noves generacions —sense escola, sense mitjans de

³ Vegeu-ho, per exemple, al meu recull de treballs titulat *Llengua i cultura als Països Catalans*, Barcelona 1964 (3.ª ed. 1972), pàgs. 82-87.

⁴ P. FABRA, *El català literari*, op. cit., pàg. 60 (i, en general, pàgs. 31-68, 117-126, etc.)

comunicació social— van acceptant la gramàtica i el diccionari normatiu? Només hi ha una resposta: a desgrat de totes les dificultats, és evident que tots els catalanoparlants se senten lligats per una consciència d'unitat i per una voluntat d'unitat, que tenen més força d'integració que no tindria una institució oficial...

5.7. El fet és que, en el cas del català, s'acomplí una veritable paradoxa: en ésser-hi establerta la normativa ortogràfica (1913) i gramatical (1918), en comptes d'aparèixer la tensió «prescripció/descripció» (que pràcticament retrobem pertot), el que s'hi produí fou una mena d'equació: «prescripció = descripció». En efecte, la prescripció no havia fet sinó convertir la llengua tal com era (la que hom podia «descriure»), en la llengua tal com havia d'ésser (la que «prescrivia» com calia emprar-la); la base de la normativa era la llengua viva, la llengua moderna corrent (i si hi havia quelcom de la tensió entre «prescripció/descripció», aquesta no creava cap problema, cf. § 6.3).

En canvi, a partir de 1913 es produí un fenomen curiós, que era una mena de compensació a la manca de tensió que acabem d'esmentar. En efecte, sembla que la tensió sigui tan indispensable, que, si no n'hi ha d'una mena, n'hi ha d'haver d'una altra. Em refereixo a l'anomenat «antinormisme», defensat, en contra de la normativa sancionada, per un bon grup d'erudits que continuaren emprant una ortografia incongruent (en part medieval, en part decadent, en part castellanitzant), bé que tampoc entre ells no hi havia unanimitat, i llur ortografia era vària. Els «antinormistes» (entre els quals hi havia gent de prestigi) promogueren unes polèmiques molt violentes, però no aconseguiren de crear un clima eficaç ni, per tant, de dificultar la propagació de les normes aprovades. Més aviat podem dir que el tret els sortí per la culata, per tal com, amb llur resistència i llur obstrucció, no obtingueren sinó que la immensa majoria dels catalans s'arregleressin, amb més disciplina encara, entre els observants de la nova ortografia.

6. LENGUA I GRAMÀTICA ENTRE 1913 I 1939

6.1. La normativa del català (ortografia: 1913; gramàtica: 1918) se sentia fresca, recent. Una vegada depurada, la llengua prescrita era gairebé igual a la llengua descrita. Hom disposava de la llengua d'avui (contra els medievalistes, que havien propugnat solucions d'ahir), però *netejada* (contra els vulgaristes, que havien volgut donar carta de naturalesa a moltes *impureses*). Pràcticament, la llengua del moment era tant la «descrita» com la «prescrita».

En el terreny teòric, sembla que la «descripció» i la «prescripció» han d'originar inevitablement una situació conflictiva (cf. § 1.4): la «descripció» suposa un dinamisme, el de la llengua, que, essent quelcom viu, es modifica sense parar; la «prescripció», en canvi, pressuposa la fixació d'unes normes, les quals fan de la llengua quelcom establert, aturat. Pels conceptes, certament oposats, que suggereixen, «descripció» i «prescripció» han de dur a tensions obligades. Si més no, la «prescripció» només

pot acostar-se a la «descripció» a base de salts, corresponents a unes modificacions periòdiques, amb les quals hom tendeix a adequar les normes a la situació de la llengua de cada moment.

Però el català, per una d'aquelles conjuntures que ocorren poques vegades a la vida dels pobles, veié reduïda al mínim la tensió que aparentment li era obligat de sofrir, i fins i tot podem dir que la tal tensió pràcticament no hi existí. En efecte, durant més d'un quart de segle (de 1913 a 1939) la llengua («descripció») i la gramàtica («prescripció») presentaven una equació envejable. Tot al més, únicament les distingia un xic una tensió minúscula (§ 6.3). Una tal equació s'explica per quatre factors, que enumerem a continuació.

6.2. Primer factor. La normativa era recent, en el català. Més que recent: hi era acabada de fer. Era un retrat encara ben fidel de la llengua que ordenava. De més a més, era una obra tècnicament ben feta i socialment acceptada. No cal que ponderem la diferència que això suposa respecte a la normativa de les altres llengües romàniques (parlo en termes generals), les quals, malgrat una sèrie de reformes succesives, no deixaven d'arrossegar-se del segle XVII i del segle XVIII ençà, amb un reguitzell d'incongruències, difícils de llevar.

Segon factor. El procés lent, forçosament lent, de la normativa en català. Aquesta, doncs, no sols era recent, sinó que sempre es trobava en curs, durant el quart de segle esmentat; recordem-ne les fites, que foren els anys 1913 (l'ortografia), 1918 (la gramàtica) i 1932 (el diccionari). Durant aquest període, ningú no podia dir: «ja està!, ja ho tenim tot fet». I de fet, ningú no ho digué mai. A cada moment, la normativa era una «obra en progrés». I no ho era només per la formulació lingüística; també ho era per la integració de la llengua correcta dins tota una societat, dins el cos social dels catalanoparlants.

Tercer factor. El mateix Pompeu Fabra, en comptes d'adoptar una actitud que avui qualificariem de triomfalista, sempre suggerí que la seva obra es trobava en curs: diverses vegades posà en relleu el caràcter provisional de la seva obra; un mètode que li era car consistia a fer assajar als grans autors un tret idiomàtic, generalment d'origen medieval o clàssic (una construcció, una accepció, etc.) per veure, així, si era viable avui; la millor prova de l'actitud de Fabra ens la dona ell mateix dins les *Converses filològiques*,⁵ originàriament aparegudes a la premsa diària, en les quals Fabra dialoga amb tothom, explica, argumenta i discuteix aspectes de l'obra.

Quart factor. La reforma lingüística comptà tothora amb l'adhesió popular més fervorosa. No es tracta ja de l'adhesió de l'«època de l'entusiasme» (a la crida d'Alcover de 1901, al Congrés de 1906, etc.), sinó del fet que la propagació de la normativa (de 1913, de 1918 i, més tard, de 1932) fou quelcom entranyablement popular, tant perquè va atènyer totes les capes del poble, com perquè aquest s'hi sentí fonament interessat. Cosa inaudita: la normativa gramatical esdevingué popular! L'«Associació Pro-

⁵ Pompeu FABRA, *Converses filològiques*, 10 volumets, Barcelona 1954-1956. Tots els textos havien aparegut al diari barceloní «La Publicitat».

tectora de l'Ensenyança Catalana» només inspirava simpatia; tots els diaris i revistes, sense excepció, dedicaven un espai a divulgar la llengua correcta; les inevitables faltes que hom cometia (parlant o escrivint) donaven peu a amonestacions amicals, hom us n'advertia àdhuc pel carrer, com qui diu, i hi havia una veritable emulació a tots els nivells...

7
Els quatre factors mencionats expliquen, a parer meu, que el català modern s'hagués escapat de la tensió «descripció/prescripció», que sembla obligada i inevitable, i que, per tant, hom pugui parlar d'una veritable equació entre tots dos extrems.

6.3. En tot cas, del que hem dit (§§ 5.7 i 6.2) es desprèn que, si una tensió hi havia, aquesta era entre l'«ús bo» i l'«ús viciat» de la llengua. L'«ús bo» seria la conjunció esmentada de «prescripció» + «descripció» (§ 6.1), mentre que l'«ús viciat» seria la suma de «castellanismes» + «vulgarismes» + «analogies incorrectes», etc. Ara bé, si l'«ús viciat» era, amb major o menor densitat social, el que hom emprava habitualment, hauríem d'admetre que hi havia la tensió «prescripció» (llengua *netejada*)/«descripció» (llengua *viciada*). I així, hauríem de reconèixer l'existència d'una tensió, diferent certament de la que hom acostuma d'enregistrar arreu, però una tensió al cap i a la fi. Això és cert. Però no és menys cert que l'ús viciat es trobava en via de desaparició, de manera que tampoc ací no hi havia la tensió típica («quelcom viu, dinàmic»/«quelcom fix, estàtic»), sinó un procés evolutiu, que a cada tombant eliminava elements de tensió. Expliquem-ho: 1), d'antuvi, l'«ús viciat», quan hi era, existia d'una faisó inconscient, sobretot per ignorància que era viciat (fins a tal punt que tothom agraià que li'n fessin adonar); 2), en segon lloc, la corba cap a la identificació de «llengua i societat», sempre creixent de 1900 ençà (gràcies a l'escola i als mitjans de comunicació social en català), feia que l'«ús viciat» anés minvant any rere any, amb una tendència clara a desaparèixer entre 1931 i 1939.⁶ Això sense comptar que els afanys col·lectius per a dominar la llengua correcta s'havien convertit en una empresa eficaç i sentida (cf. § 6.2). Es forçós d'admetre que, si l'existència d'un «ús viciat» establia una tensió fins a cert punt, es tractava d'una tensió «sui generis», que, d'altra banda, s'anava extingint inexorablement.

No és possible d'indagar quant de temps hauria durat la felix igualació «prescripció» = «descripció» del català modern. El poble que lluitava per acabar de realitzar-se com a poble hauria continuat, sens dubte, en la mateixa línia, almenys fins a sentir-se més segur de la seva identitat. Aquest procés, emperò, restà truncat brutalment l'endemà de la guerra civil (1939).

7. LA SITUACIÓ ACTUAL: LA TENSIÓ

«GRAMÀTICA NORMATIVA»/«GRAMÀTICA DESCRIPTIVA»

7.1. Hem vist que, entre 1913 i 1939, el català havia gaudit d'una situació excepcional: absència d'una tensió que, segons que sembla, arreu

⁶ Vegeu el meu article *Langue et société dans le domaine linguistique catalan, notamment à Barcelone*, dins «Revue de Linguistique Romane» 36, 1972, pàgs. 256-269, 271-277.

és inevitable; identificació creixent entre «llengua» i «societat»; la reforma lingüística ateny el poble (d'una manera efectiva i afectiva), etc. (§ 6). Tot això, que era excellent, desaparegué a partir de 1939, i la seva manca ha estat negativa en la mateixa mesura que, abans, la seva presència havia estat positiva. Fa trenta-cinc anys que començava una nova època per a la llengua catalana, l'època més dura, sens dubte, de tota la seva història. D'una manera o altra, encara hi som (la qual cosa vol dir que aquesta època ja excedeix dels límits d'una generació), i no sabem quant de temps durarà encara.

En restar suspeses totes les manifestacions públiques (orals i escrites) de la llengua catalana, en desaparèixer (o transformar-se) les institucions, en restar interromput l'ensenyament de la llengua, i en ésser vedat l'accés del català als «mass media», començava d'entrar en crisi l'equació «prescripció» = «descripció», ensems que es produïa el gran col·lapse en la dimensió social que havia aconseguit la llengua correcta.⁷ Poc després, havent cessat el reconeixement públic de tota «normativa» de la llengua catalana, ja no quedava ni la possibilitat de parlar de tensió: perquè hi hagi tensió, cal que hi hagi dos termes en oposició. Desapareguda (aparentment) la normativa gramatical del català, restava la llengua, sola, lliure, que ben aviat fou presa d'una sèrie de factors adversos que l'havien de contaminar i desfigurar.

Vist el plantejament que acabem de fer, la llengua catalana hauria pogut córrer el risc de trobar-se en el camí d'una desaparició, molt remota certament, però en un camí en certa manera irreversible. En efecte, sense llengua escrita (ni mitjans d'ensenyar-la, de conrear-la o de difondre-la), la llengua parlada restava desemparada, i, al mateix temps, a mercè de la llengua oficial, cada vegada amb recursos més poderosos. Ha estat per l'acció d'una lluita cívica, menada amb tenacitat, que la llengua ha pogut assegurar-se uns mínims (d'escola, de difusió, de cultura) per a sobreviure, àdhuc per a eixamplar el seu radi d'acció. Però tot ha hagut d'ésser molt minoritari.⁸ Mentrestant, s'han escolat trenta-cinc anys, llarg període en el qual ha aparegut amb força la tensió «prescripció»/«descripció». Les causes són múltiples; penso que es poden reduir a les cinc que presento a continuació (§ 7.2). Quant a la mateixa tensió existent avui, presenta diversos aspectes, que exposaré d'una manera succinta (§§ 7.3 i 7.4).

7.2. Causes. 1.ª) «La llengua manca d'ensenyament i de *mass media*». Encara que, avui, no hi ha dificultats greus per a fer cursos de català, aquests han estat absents de la formació i instrucció de moltes promocions

⁷ Per a més detalls sobre la situació del català després de la guerra civil, vegeu, ultra l'article esmentat a la nota anterior, el meu estudi *Le catalan aujourd'hui*, dins *La Linguistique Catalane* (Colloque international... Strasbourg... 1968...), Paris 1973, pàgines 379-443, i, sobretot el llibre *Catalunya sota el règim franquista*, vol. I («Informe sobre la persecució de la llengua i la cultura de Catalunya pel règim del general Franco»), Paris 1973, 469 pàgines.

⁸ Vegeu, encara, els articles esmentats (*Langue et société*, pàgines 281-301, i *Le catalan aujourd'hui*, pàgs. 406-427) i els articles *Els Jocs Florals, avui* i *Condicionaments del català dels nostres dies*, apareguts dins el meu recull *La llengua catalana ahir i avui*, a cura de Maria Cardús, Barcelona 1973, pàgines 172-181 i 188-208.

escolars (que han restat marcades per allò que una tal absència presuposa en la vida de les persones). Però el nombre actual de cursos de català afecta una minoria molt reduïda de catalanoparlants. El gran cos social dels qui parlen català no rep ensenyament en català ni de català. El català, que fins a la guerra civil havia tingut centenars de publicacions periòdiques (diaris i revistes de tota mena) i que era emprat correntment a la ràdio, ha vist tancats aquests canals d'expressió (llevat d'uns pocs casos, que no són mai, però, dels que més arriben a la massa). Tot això ha provocat que el català escrit sigui conegut només per minories d'interessats, i que s'hagi produït una gran distància entre la llengua escrita (acurada, correcta) i la llengua parlada (viciada, castellanitzada).⁹

2.ª) «La immigració de no catalans ha modificat la demografia del país.» És ben sabut que un altre condicionament del català d'avui és la immigració massiva de gent provinent predominantment de les terres meridionals d'Espanya, que es dirigeixen a zones on puguin trobar un nivell de vida més elevat que el de llurs contrades d'origen. La immigració ateny la meitat del cens a les regions industrials, i és fàcil d'imaginar les conseqüències d'ordre idiomàtic que ha tingut. Ara la modalitat més afectada és la del català parlat, que, amb el contacte amb els immigrants (i, juntament, amb l'escola només en castellà) s'ha anat omplint de castellanismes i de vicis de llenguatge. Bé que sempre hi ha hagut una integració dels immigrants (i, sobretot, de llurs fills) a la llengua catalana, darrerament el ritme n'ha estat alentit, per raó del gran nombre d'immigrants i de la manca de recursos eficaços (escola, premsa, ràdio, televisió) per part del català.¹⁰

3.ª) «La llengua canvia constantment». — Com qualsevol altra llengua, el català es modifica sense parar (i més durant els darrers cinquanta anys, per raó del ritme de la civilització actual). Així, qualsevol mostra del català corrent escrit poc abans de 1936 ens apar ara molt llunyana, i avui només ens hi podem acostar amb un afany d'adaptació. Ara bé, aquesta llunyania, que encara és més acusada en català que en les altres llengües, ens adverteix que ací retrobem l'efecte de les causes anteriors: mancada d'escola i dels mitjans de comunicació social, i afectada pel contacte amb una gernació d'immigrants, la llengua catalana, no subjecta a cap prescripció gramatical (és així com la veu la gran massa de catalanoparlants, que sovint ignora àdhuc l'existència de la gramàtica i del diccionari), es troba lliure de regles i, d'altra banda, sotmesa al poderós influx de la llengua oficial.¹¹

4.ª) «La llengua escrita perd l'exclusiva com a forma cultural». — Davant els poderosos mitjans audiovisuals, la llengua escrita es troba en una situació de crisi, per tal com ha perdut l'exclusiva en la formació

⁹ Vegeu els meus estudis, ja esmentats: *Llengua i cultura*, pàgs. 105-116; *Langue et société*, pàgs. 295-301; *Le catalan aujourd'hui*, pàgs. 402-405; *La llengua catalana ahir i avui*, pàgs. 201-208.

¹⁰ Vegeu, semblantment: *Llengua i cultura*, pàgs. 109-112; *Langue et société*, pàgs. 288-289; *La llengua catalana ahir i avui*, pàgs. 195-201.

¹¹ Per a aquesta tercera causa (i per a les dues següents), vegeu el meu informe *Panorama sociolinguistique du catalan d'aujourd'hui*, exposat al Congrés de Romanística de Nàpols, abril 1974 (i que apareixerà dins les actes del Congrés), §§ 10-11.

i en la informació de les persones. Aquest és un fenomen d'abast molt general, però és fàcil de comprendre que, si ja afecta les llengües i les cultures que no tenen problemes (perquè ja disposen del rang de llengua oficial, d'ensenyament a tots els nivells, de mitjans de comunicació social, etcètera), molt més ha d'afectar (i afecta, i afectarà) la llengua catalana, que viu en unes condicions molt precàries (per les causes primera i segona, sobretot).

5.ª) «La societat actual mostra resistència a les normes». — Un altre fenomen general, típic de la civilització actual. Hi ha, pertot arreu, entre les generacions més joves (que, després de tot, assenyalen una orientació de cara al futur) una resistència a acceptar els preceptes i reglaments de tota índole, comprenent-hi també les regles gramaticals. Així és obvi que una falta de gramàtica o de propietat idiomàtica no és considerada tan greu com ho era abans. Això també té conseqüències per a la llengua catalana, la normativa de la qual té avui poca força per a fer-se obeir, i, com deia suara, ni tan sols és coneguda de molts catalanoparlants.

Aquestes cinc causes són les que han favorejat la situació de tensió «gramàtica normativa/gramàtica descriptiva» en el català d'avui, de la qual tensió examinarem breument alguns aspectes (§ 7.3).

7.3. Aspectes de la tensió «normativa/descripció». Les coses són molt fàcils de comprendre, i, altrament, no podien anar sinó com han anat: una llengua que no és ensenyada regularment ni universalment, que no té mitjans normals de difusió i de comunicació de masses, i que es troba així fa trenta-cinc anys, ha de presentar forçosament una tensió, àdhuc una tensió violenta, entre «gramàtica normativa/gramàtica descriptiva». El català d'avui presenta, doncs, la dita tensió. Fins i tot hauríem d'alegrar-nos-en, ja que aquest és, avui per avui, un dels senyals més clars de la vitalitat i de la voluntat de pervivència de la llengua catalana.

Com que la llengua es modifica constantment (§ 7.2.3), el català d'avui (el que hom pot «descriure» examinant-ne l'estat actual) no és, ni de bon tros, el de la «normativa» vigent, especialment respecte al vocabulari. Som en una època d'un gran increment del lèxic (sobretot en mots científics i neologismes de tota mena), i, en canvi, nosaltres continuem oferint l'estat representat pel diccionari normatiu de 1932! L'Institut d'Estudis Catalans s'esforça per incorporar molts d'aquests mots al diccionari, però les circumstàncies fan que no s'hi pugui fer la feina que caldria fer-hi, i el resultat és que el desfasament entre el diccionari i el vocabulari viu és molt accentuat. Això a part, penso que un dia caldrà escometre el problema dels mots no admesos però d'ús corrent, castellanismes gairebé tots, que serà tan delicat com voldrem, però que hom no pot eludir (si ens proposem de reduir la distància entre «normativa» i «descripció»).¹²

Crec que l'Institut d'Estudis Catalans obrà bé, en mantenir immodi-

¹² Vegeu, encara, *Langue et société*, pàgs. 300-303, i *La llengua catalana ahir i avui*, pàgs. 157-165. Comprenc que la qüestió és delicada i que no pecarem mai per excés de prudència, però això no vol dir que no l'haguem d'escometre.

cada la normativa vigent, després de l'ensulsiada de 1939.¹³ El poble culte també ho pensa així, i la prova la tenim en el respecte que inspira pertot l'Institut. Però les coses no poden continuar igual indefinidament, com deia, i també la prova la tenim en reiterats símptomes d'impaciència que brollen un xic ací i allà. Generalment ho hem atribuït al típic problema de les noves generacions literàries (que s'estrenen sovint amb crítiques sarcàstiques contra les figures respectades), però, si auscultem el cos social, ens adonarem que, al fons, hi batega el desig imperiós i avivat de reduir la distància entre «normativa» i «descripció». Penso que caldria no decebre les persones que experimenten aquests sentiments: satisfent, d'una manera o altra, llur impaciència, obtindríem resultats positius, tant en lingüística (posar una mica més al dia el diccionari normatiu), com en cohesió interna (interessar més la gent jove en la cultura catalana).

7.4. Cal dir igualment que, closa l'etapa que podríem anomenar de projecció vital de l'obra de Pompeu Fabra, és natural que els lingüistes l'examinin sense les connotacions afectives que només el seu nom sempre havia despertat fins ara. Aquesta fi d'etapa s'uneix a una sèrie de manifestacions científiques (sobretot de les escoles estructuralistes i generativistes) que inicien, a llur torn, una nova etapa en lingüística, que obre perspectives dilatades per al futur. Dintre d'un nou panorama que tot just entreveiem, podríem assenyalar la posició de Gabriel Ferrater, molt independent, que, de fet, pensava en un concepte de «gramàtica normativa» diferent del que tots hem anat acceptant per tradició (i que, convenientment elaborat, també contribuirà a reduir la distància entre «normativa» i «descripció»¹⁴. Vull dir que tot fa pensar en un nou esperit de revisió (aplicable a la gramàtica i al vocabulari)¹⁵ que, si tothom té la serenor que no ha de mancar mai a l'home de ciència, només durà beneficis a la llengua catalana de demà, que així es veurà en el camí de superar la crisi present.

En definitiva, la «gramàtica normativa» no s'ha mogut d'on era l'any 1936; la llengua que avui podem «descriure» és molt diferent de la «prescrita». Però dins les mateixes dificultats d'avui no deixa de besllumar la possibilitat que la llengua retorni, un dia no llunyà, a la coherència interna que l'havia presidida i a una formulació (gramatical i lexicogràfica) que la retrati amb fidelitat.

Antoni M. BADIA I MARGARIT

¹³ Vegeu el meu *Panorama linguistique*, op. cit., §§ 11-12.

¹⁴ Malauradament la mort prematura de Ferrater ha impedit que la seva posició donés fruits. Vegeu els seus articles, apareguts a la revista «Serra d'Or» dels darrers anys.

¹⁵ Esperit que apunta en d'altres camps, fins i tot el de l'ortografia, cf. Joan SOLÀ, *Orthographe et grammaire catalanes*, dins *La Linguistique Catalane*, op. cit., pàgs. 81-113.